

Bilets'ka K. V.

Eastern National University named after Lesya Ukrainka

THE FORMATION OF MANAGEMENT ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF HOLDING COMPANY

Summary

Theoretical questions of holding formation, its management organizational structure in holding companies in the article. Factors which must be used in formation of holding organizational structure. Schematically typical organizational structure of holding management and also the perspectives of management organizational structures transformations and improvement by holding companies are shown. Main principles of holding company management organizational structure effectiveness are formed.

Key words: management organizational structure, holding, management by holding company.

УДК 338.12:339.13

Бугаєнко Н. М.

Центр комплексних досліджень із питань антимонопольної політики

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Досліджено практичні питання реалізації конкурентної політики в Україні на основі опитування суб'єктів господарювання, що діють у різних секторах економіки. Розкрито позитивні зрушення та найбільш значимі виклики на сучасному етапі розвитку національної економіки. Особливу увагу відведено питанням дискримінаційності умов ведення підприємницької діяльності.

Ключові слова: конкурентне середовище, інтенсивність конкуренції, підприємство, ринок, регуляторні бар'єри.

Постановка проблеми. Вплив стану конкурентного середовища в 2017 р. на економічний розвиток країни у цілому можна охарактеризувати як сприятливий. Так, зокрема, близько 41% підприємств під тиском конкуренції змушені були підвищити ефективність своєї роботи (відповідає рівню 2016 р.), 43% – намагаючись втриматися на ринку протягом року, знижували ціни на власну продукцію (порівняно з 2016 р. таких підприємств стало більше всього лише на 1 в. п.). Менш вираженим був вплив конкуренції на зниження собівартості виробництва продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розбудову теоретико-методологічних основ формування конкурентного середовища, зокрема оцінок процесів злиття та поглинання в Україні, зробили провідні вітчизняні вчені В. Венгер, А. Герасименко, Г. Єгорова, А. Ігнатюк, В. Лагутін, С. Ніколенко, Н. Рибальченко, Г. Филюк та ін. Однак недостатньо розкритими питаннями залишаються сучасні чинники посилення та послаблення розвитку національного ринкового середовища.

Мета статті полягає в аналізі викликів та позитивних чинників розвитку національного конкурентного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. За оцінками Світового економічного форуму, аналіз такого показника, як поширеність ринкового домінування в економіці України, показує позитивні тенденції в розвитку конкуренції протягом останніх років (рис. 1) [1].

Інтенсивність внутрішньої конкуренції у 2017 р. зросла на 0,4 в. п. порівняно з попереднім роком. Саме це й відзначали респонденти в опитуванні, проведеному Центром комплексних досліджень із питань антимонопольної політики. Тобто оцінки міжнародних експертів підтверджуються позицією українських підприємців щодо підвищення рівня конкуренції на внутрішніх ринках.

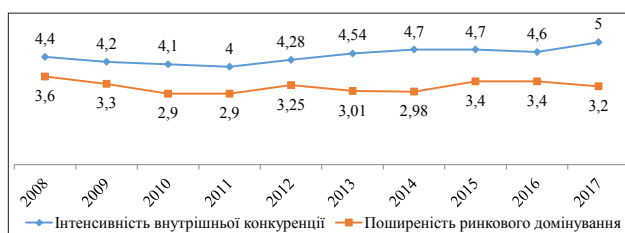

Рис. 1. Динаміка експертних оцінок стану конкурентного середовища в економіці України, значення у балах

Результати опитування респондентів також показали, що в 2017 р. домінуючий вплив на інтенсивність внутрішньої конкуренції чинив фактор відкритості галузевих ринків до можливого входження нових гравців (23% від загального впливу порівняно з 12% у 2016 р.). Вплив цього чинника є однозначно сприятливим для розвитку конкуренції на товарних ринках, створюючи потенційні можливості для збільшення кількості конкурентів на них. Роль даного чинника суттєво скоротилася у період світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр., після чого намітилася тенденція до суттєвого зростання відкритості ринків, тобто посилюється конкурентний тиск на вітчизняних учасників національного конкурентного середовища [2, с. 197].

Чинник платоспроможного попиту, який був на першому місці у 2016 р. (14%), у 2017 р. опинився на другій позиції, хоча його відзначила більша кількість респондентів – 22,8%. Скорочення реальних доходів населення змусило суб'єктів господарювання активізувати свої зусилля для ведення більш активної конкурентної боротьби, щоб утриматися на ринку, а це, своєю чергою, стимулювало зростання інтенсивності конкуренції на товарних ринках України. Оскільки домінування зазначеного чинника посилення конкуренції про-

тягом тривалого періоду є скоріше негативним явищем, то для подальшого розвитку конкуренції виникає потреба в активних діях із боку уряду для стабілізації соціально-економічної ситуації в країні. Так, однією з важливих передумов забезпечення недискримінаційних умов функціонування підприємств на ринках є зняття регуляторних бар'єрів, наявність яких суттєво обмежує, спотворює економічну конкуренцію.

Слід зазначити, що певні зрушення у цьому напрямі відбулися. Одним з основних напрямів економічної політики держави, відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», є дерегуляція – створення комфортного бізнес-клімату через усунення надмірного регуляторного тиску держави на бізнес та ліквідацію надмірного контролю підприємницької діяльності [3]. Насамперед дерегуляція концентрується на тих сферах економіки, що найбільше впливають на малий та середній бізнес або створюють найбільші перешкоди для нормального функціонування підприємств. Курс на дерегуляцію було встановлено ще навесні 2015 р. [4]. Так, на початок 2017 р. уряд визнав такими, що втратили чинність, 219 ще радянських регуляторних актів та 99 союзних актів, які створювали регуляторні бар'єри ведення бізнесу, скасовано понад 120 актів у різних сферах господарської діяльності.

Третє місце за рівнем впливу на інтенсивність конкуренції між учасниками вітчизняних ринків у 2017 р. займає чинник стримування цін конкурентами, значення якого збільшилося у 2,5 рази, з 9% у 2016 р. до 22,2% у 2017 р. Його впливовість різко зросла у період кризи 2014 р. (коли оцінки впливу даного чинника на діяльність підприємства зросли до 10,0% від загальної кількості респондентів, що відповіли на питання, проти 7,8% у 2010 р.), адже для того, щоб утриматися на ринку в умовах масового збідніння населення, підприємства змушені були стримувати зростання цін на власну продукцію. Втім, через неможливість подальшого стримування цін в умовах зростання собівартості виробництва (передусім через суттєве подорожчання імпортованих сировини і матеріалів) протягом 2015 р. впливовість цінного чинника інтенсифікації конкуренції дещо скоротилася, досягнувши 9,3% у 2016 р. Незважаючи на поступове послаблення ролі цінного чинника інтенсифікації внутрішньої конкуренції, низький рівень життя населення країни зумовлює його затримку на провідних позиціях рейтингу впливовості на діяльність підприємств України.

У 2017 р. відзначається суттєвий вплив на інтенсивність конкуренції діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, а саме: Верховної Ради України – 16% (10% у 2016 р.), Антимонопольного комітету України – 13% (9% у 2016 р.), Кабінету Міністрів України – 11% (9% у 2016 р.), що загалом може свідчити про прийняття ними більш ефективних із погляду захисту економічної конкуренції рішень.

Зокрема, одним із напрямів захисту конкуренції державними органами влади є контроль над процесом ціноутворення на ринках природних монополій. Зважаючи на те, що продукція підприємств природних монополій використовується практично в усіх виробничих процесах та задовольняє першочергові потреби населення, ефективність функціонування природних монополій впливає на діяльність усіх інших учасників зазначених ринків.

Як свідчать результати проведеного в 2017 р. опитування, нині спостерігається відчутний нега-

тивний вплив високих тарифів на ринках природних монополій. Понад 92% респондентів, які змогли визначитися з відповіддю на це питання, відзначили, що високі тарифи на послуги природних монополій у 2017 р. негативно позначилися на результатах діяльності їх підприємства. З них переважна більшість (а саме 79,7% респондентів, що відчули на собі негативний вплив високих тарифів на природно-монополійні послуги) була змушена підвищити ціни на продукцію власного виробництва через зростання її собівартості. Значно менше респондентів (12,4% керівників підприємств, що визнали наявність негативного впливу високих тарифів на природно-монополійні послуги) заявили, що зростання тарифів природних монополій призвело до скорочення обсягів випуску продукції. Порівняно з 2016 р. частка респондентів, що відзначили негативний вплив високих тарифів природних монополій на обсяги виробництва, зменшилася на 1,3 в. п. Проте на 1,2 в. п. зросла частка респондентів, що відзначили безпосередній вплив тарифів природних монополій на вартість продукції їх підприємства. Виявлені в ході дослідження закономірності загалом підтверджують тенденції до зростання у 2017 р. частки респондентів, що у відповідь на зростання тарифів підвищили ціни реалізації продукції. Порівняно з 2016 р. спостерігається зменшення частки підприємств (на 1,3 в. п.), які відзначають вплив тарифів на обсяг виробленої продукції.

Втім, незважаючи на наявність безпосереднього взаємозв'язку між зростанням тарифів природних монополій та підвищенням собівартості виробництва і, відповідно, рівня цін готової продукції, сила впливу цього фактору на конкурентоспроможність українських підприємств є далеко не найвищою. Основною проблемою суб'єкти господарювання визнають рівень корупції

(69,9% – полягає у наданні дозволів, пільг та привілеїв певним суб'єктам господарювання) (рис. 2) [2, с. 204].

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів щодо основних проблем на ринках збуту основної продукції їхніх підприємств у 2017 р., %

Слід зазначити, що із набранням чинності повною мірою з 02.08.2017 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», де Антимонопольний комітет України визначено як уповноважений орган у сфері контролю над державною допомогою, утворилися правові підстави аналізу заявок на отримання підтримки в контексті оцінки сумісності з правилами добросовісної конкуренції. Тобто з 2017 р. в Україні створено дієвий механізм захисту єдиних недискримінаційних умов функціонування учасників товарних ринків, що повною мірою відповідає європейським стандартам. Відповідно, в подаль-

шому слід очікувати поліпшення ситуації за цим напрямом.

Наступною за важливістю проблемою представниками бізнес-спільноти названо скорочення платоспроможного попиту населення протягом останніх років (34,8% відзначених респондентами проблем полягають у зниженні купівельної спроможності населення та відповідному скороченні попиту на продукцію їх підприємств). Підприємці (31,6%) також убачають значну проблему для їхнього бізнесу в падінні гривні та її подальшій сезонній нестабільності.

На четвертому місці у відповідях респондентів (18,9%) знаходиться чинник зростання собівартості виробництва продукції, зокрема за рахунок підвищення природними монополіями тарифів на свої послуги, а також зростання цін на паливо та, відповідно, транспортні витрати, висока вартість оренди приміщень, значні витрати на модернізацію обладнання, зростання цін на сировину, матеріали та інші чинники збільшення виробничої собівартості продукції. Респонденти, що відзначили наявність проблем на ринках збуту своєї продукції, вважають, що ефективно працювати їх підприємствам заважає надмірна конкуренція на внутрішньому ринку (18,8%), що свідчить про висококонкурентні умови діяльності таких суб'єктів господарювання. Недосконалість законодавчої бази як джерело проблем на ринках збуту відзначили 8,1% респондентів.

На п'ятому місці серед чинників інтенсифікації конкуренції – можливість підприємства вільно рекламувати свою продукцію – 15,6% (минулого року цей чинник із погляду важливості знаходився на третьому місці – 11% респондентів), який відіграє важливу роль в інтенсифікації конкурентної боротьби, розкриваючи підприємствам доступ до нових форм нецінової конкуренції.

Добросовісна конкуренція є специфічним феноменом правового регулювання господарської діяльності, оскільки залежно від особливостей відносин, що регулюються, вона може виступати як право або інтерес учасників конкурентного змагання та споживачів, а також як засіб досягнення балансу між правами і законними інтересами суб'єктів господарювання, держави та споживачів. Особливістю захисту від недобросовісної конкуренції є те, що реалізація права на захист інтересів суб'єктів господарювання є одночасно основою для формування добрих і чесних звичаїв у підприємницькій діяльності в країні. Тобто недобросовісна конкуренція на відміну від монополістичних правопорушень є якісним, а не кількісним порушенням, оскільки в процесі встановлення факту недобросовісної конкуренції підґрунтям для прийняття рішення конкурентним відомством є оцінка відповідності дій суб'єкта господарювання торговим та іншим чесним звичаям, вимогам добросовісності, розумності та справедливості.

За результатами опитування встановлено, що у 2017 р. з проявами недобросовісної конкуренції стикалися 44,5% респондентів (37,9% у 2016 р.). Серед них найбільша частка, а саме 15,9%, зазначила, що про товар або діяльність їх підприємства розповсюджувалися неправдиві, неточні або неповні відомості. У 2016 р. таких респондентів було 19% (рис. 3) [2, с. 208].

Другим за широтою поширення проявом недобросовісної конкуренції є отримання підприємствами неправомірних переваг у конкуренції, на яке скаржилися 12,8% респондентів, що стикалися протягом року з проявами недобросовісної

конкуренції (18% у 2016 році). 4,7% проявів недобросовісної конкуренції полягали у неправомірному використанні торговельної марки чи ділової репутації іншого підприємства (5,4% у 2016 р.), а ще 3% – стосувалися порівняльної реклами (8,6% у 2016 р.). Варто відзначити, що загалом у 2017 р. спостерігається збільшення частоти випадків нечесних методів конкурентної боротьби на 6,6% порівняно з попереднім періодом.

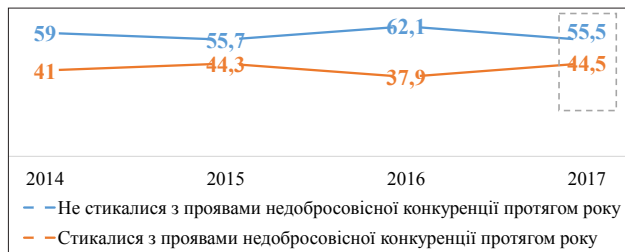

Рис. 3. Динаміка частоти виявлення фактів недобросовісної конкуренції суб'єктами господарювання у 2014-2017 рр., %

Зростання частоти проявів недобросовісної конкуренції у поточному році можна сприймати як результат інтенсифікації боротьби між учасниками ринку у відповідь на неспроможність досягти конкурентних переваг чесними методами, зокрема через постійні реформаційні процеси в державі, які поки що не дають змоги добросовісним підприємствам ефективно функціонувати на ринках не лише у середньо-, але й у короткостроковій перспективі.

У 2017 р. від підприємців були зібрані думки щодо превентивних заходів, спрямованих на попередження порушень конкурентного законодавства. Майже третина респондентів – 29,7% – відзначили необхідність внесення зміни до конкурентного законодавства України, а 26% зазначили, що потрібно збільшити повноваження Антимонопольного комітету України. Розділилися думки щодо пом'якшення і посилення відповідальності за порушення конкурентного законодавства. Якщо 24,2% підприємців підтримали активну популяризацію міжнародного досвіду пом'якшення відповідальності за порушення, то 17,7% вибрали варіант збільшення розміру штрафних санкцій за особливо тяжкі порушення конкурентного законодавства, також 10,4% опитаних узагалі дотримувалися думки про введення кримінальної відповідальності за найбільш тяжкі порушення. Разом із цим лише 0,2% респондентів відзначили необхідність активного роз'яснення положень конкурентного законодавства для попередження порушень.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, можна наголосити на значній ролі цінових чинників інтенсифікації конкуренції в умовах скорочення платоспроможного попиту населення. Зниження собівартості виробництва продукції і, як наслідок, зниження відпускних цін (чи принаймні скорочення темпів зростання даних показників) є важливою умовою збереження конкурентних позицій на ринку. Своєю чергою, відчутне підвищення цін неминуче призводить до скорочення попиту на продукцію. Цей факт нерідко стає причиною зниження вартості продукції підприємства за рахунок погіршення її якості. За таких умов не дивним є зростання ролі інформаційних чинників інтенсифікації конкуренції як із використанням правомірного (поширення реклами, промоакції), так і недопустимого (оманлива реклама, поширення інформації, що вводить в оману) інструментарію.

Незважаючи на загалом сприятливу тенденцію до підвищення оцінок керівниками підприємств ефективності діяльності органів державної влади, значна частка проблем, з якими стикаються суб'єкти господарювання на ринках збуту своєї продукції, все ще лежить у площині зловживання адміністративною владою, недосконалості законо-

давчої бази, недостатньої ефективності регуляторної політики (в контексті незбалансованості податкового навантаження та цінового регулювання) тощо. Саме тому важливим напрямом подальших досліджень є аналіз ефективності впливу державної політики на розвиток конкурентного середовища в економіці України.

Список використаних джерел:

1. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2016-2017. Insight Report. World Economic Forum. 2017. URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.
2. Тенденції змін стану конкурентного середовища в економіці України у 2016 році: звіт про науково-дослідну роботу / О. Бакалінська, Н. Бугаєнко, В. Венгер та ін.; Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики. К., 2017. 235 с. Деп. в УкрІНТЕІ, № держреєстрації 0117U000188.
3. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/191-19>.

Бугаєнко Н. Н.

Центр комплексных исследований по вопросам антимонопольной политики

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ КОНКУРЕНТНОЙ СРЕДЫ В УКРАИНЕ

Резюме

Исследованы практические вопросы развития конкурентной среды в Украине на основе опроса субъектов хозяйствования, которые действуют в различных секторах экономики. Раскрыты позитивные изменения и наиболее значимые проблемы на современном этапе развития национальной экономики. Особое внимание уделено вопросам дискриминационности условий ведения предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: конкурентная среда, интенсивность конкуренции, предприятия, рынок, регуляторные барьеры.

Bugaienko N. M.

Center of Complex Researches in Antimonopoly Policy

PERSPECTIVE DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF THE COMPETITIVE ENVIRONMENT IN UKRAINE

Summary

Practical questions of development of the competitive environment in Ukraine are investigated based on the survey of business entities that operate in various sectors of the economy. The positive tendencies and the most significant problems are revealed at the present stage of development of the national economy. Particular attention is paid to issues of discriminatory conditions for doing business.

Key words: competitive environment, intensity of competition, entity, market, regulatory barriers.